

Experimental measurement and comparison of social capital between members and non-members farmers of production cooperative

Shahram Mohammadzadeh*¹, Jabar Talebi²

1. Assistant Prof., Department of Agricultural Extension and Education, faculty of Agricultural Management, University of Agricultural Sciences and Natural Resources of Gorgan, Gorgan, Iran.

2. M.Sc. Department of Agricultural Management, Islamic Azad University, International Branch of Maku, Maku, Iran.

CITATION: Mohammadzadeh, SH. & Talebi, J. (2023) Experimental measurement and comparison of social capital between members and non-members farmers of production cooperative. *Journal of Cooperation and Agriculture*, 12(46), 93-107. (In Persian).

DOI: <https://doi.org/10.22034/AJCOOP.2023.296773.1794>

ARTICLE INFO

Keywords:

- Social Capital
- Agricultural Production Cooperatives
- Trust
- Participation
- Quasi-Experimental Research

Received:

21 August 2022

Revised:

11 May 2023

Accepted:

14 May 2023

Available online:

30 September 2023

ABSTRACT

Context and purpose. One of the important issues in the agricultural production cooperatives sustainability is its role in creating and strengthening social capital. The purpose was to measure and compare social capital between members and non-members farmers of production cooperatives.

Methodology/approach. The research was applied and quasi-experimental. The statistical population consisted of 460 farmers of Aras 1 and 2 production cooperatives (as experimental group) and Qiqaj Plain (as control group) in the margin of Aras River in Poldasht Township. According to Krejcie and Morgan table and using proportional stratified random sampling, 142 and 68 people from the experimental group and control group were selected respectively. The research tool was a researcher-made questionnaire whose validity was confirmed by university faculty members and its reliability by Cronbach's alpha coefficient (0.73 to 85).

Findings and conclusions. Overall, the extent of social capital was lower than average. According to Mann-Whitney test, the rank average of social capital and components of social trust, trust in government institutions, participation and relationships network were significantly lower among production cooperative members than non-members. However, no significant difference was observed between the components of social cohesion and trust in civic institutions between these two groups. Therefore, these production cooperatives have been established by the government in a top-down manner, which has caused the destruction of rural subculture and reduce social trust.

Originality. Previous studies have investigated social capital only from members viewpoint. Therefore, the use of experimental research method provides useful results for establishing and management of cooperatives.

EXTENDED ABSTRACT

Context and purpose. One of the important issues in the sustainability of agricultural production cooperatives is its role in creating and strengthening social capital. The aim of the research was to measure and compare social capital and its components between farmers who are members and non-members of production cooperatives.

Methodology/approach. The type of research was applied and quasi-experimental. The statistical population consisted of 460 farmers of Aras 1 and 2 production cooperatives (as experimental group) and Qiqaj Plain (as control group) in the margin of Aras River in Poldasht Township. According to Krejcie and Morgan table and using proportional stratified random sampling, 142 and 68 people from the experimental group and control group were selected respectively. The research was done with a survey technique and a questionnaire tool. The validity of the questionnaire was confirmed by the faculty members of social sciences and agricultural education and extension of Urmia and Hamedan Bu-Ali-Sina universities. Cronbach's alpha coefficient was used to confirm the reliability of the research, and its value for social capital and its components was obtained from 0.73 to 0.85. Descriptive and inferential statistical methods and techniques and SPSS version 23 software were used for data analysis. In the inferential statistics section, Kolmogorov-Smirnov test was used to test the normality of the data. Due to the non-normality of the social capital variable and its components, the Mann-Whitney mean rank comparison test was used to compare the ranks of the dependent variables.

Findings and conclusions. The results showed that overall; the extent of social capital is lower than the average (1.85 out of 4). In addition, the examination of the components of social capital showed that the trust in civil institutions and the network of social relations (network of internal relations) is moderate, and the amount of the components of social cohesion, participation, social trust and trust in government institutions is low. The average rank of social capital and components of social trust, trust in government institutions, participation and relationship network is significantly lower among production cooperative members than non-members. There was no significant difference between the components of social cohesion, participation and trust in civil institutions among members and non-members of production cooperatives. According to the above results, production cooperatives, despite the improvement of the farmers' economic situation, mainly suffer from disruptions in human and social aspects, i.e. social capital and the loss of social relations network, participation, villagers' cohesion and trust. In fact, these cooperatives have not been able to provide the necessary solidarity and interaction between the members due to the fact that they were formed from the top down, especially since the managers of the cooperatives are mainly selected from the top down by the rural cooperative organization. Mainly, incompetent people have been selected based on relationships, which with their mismanagement in the cooperatives have deprived the members of their trust in each other, the cooperative, and the government. It should be noted that due to the location of the Poldasht Township in the border region. Hence, security issues are effectively considered in the selection of managers of governmental and non-governmental organizations. Therefore, it is necessary to select managers and board members by referring to their direct vote. In addition, it is necessary that cooperatives be supervised and controlled through cooperative inspectors who are elected in a democratic process. Production cooperative management activities have been clarified and the possibility of dismissing cooperative members in case of mistakes is provided. Finally, the members should be involved in the process of planning, implementation and evaluation of cooperative production activities and the satisfaction of the members should be obtained in this regard. More interaction between the members and between them and the cooperative elements will increase the motivation and participation and will cause the social sustainability of the cooperative.

Originality. Previous studies have examined different dimensions of social capital only through quantitative or qualitative surveys and from the perspective of production cooperative members and none of them have experimentally measured and compared social capital and its dimensions have not been determined between member and non-member farmers of the cooperative. Therefore, the role of these cooperatives in creating and strengthening social capital has not been determined by its dimensions. Meanwhile, the current study measures and compares social capital and its components between farmers who are members and non-members of agricultural production cooperatives and provides useful results for the creation and management of cooperatives.

*Corresponding author

E-mail addresses: Gabriel.mohammadzadeh@gmail.com (SH. Mohammadzadeh), J.talebi45@gmail.com (J. Talebi).

سنجش و مقایسه تجربی سرمایه اجتماعی بین کشاورزان عضو و غیرعضو تعاونی تولید

شهرام محمدزاده^{۱*}، جبار طالبی^۲

۱. استادیار، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده مدیریت کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، ایران.
۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ماکو، ایران.

استناد: محمدزاده، شهرام و جبار، طالبی. (۱۴۰۲). سنجش و مقایسه تجربی سرمایه اجتماعی بین کشاورزان عضو و غیرعضو تعاونی تولید. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۱۲(۴۶): ۹۳-۱۰۷.

DOI: <https://doi.org/10.22034/AJCOOP.2023.296773.1794>

چکیده

زمینه و هدف: یکی از موضوعات مهم در پایداری تعاونی‌های تولید نقش این تعاونی‌ها در ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی است. هدف تحقیق سنجش و مقایسه سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های تشکیل دهنده آن بین کشاورزان عضو و غیرعضو تعاونی تولید بود.

روش‌شناسی/رهیافت: نوع تحقیق کاربردی و آزمایشی شبه‌تجربی بود. جامعه آماری شامل کشاورزان تعاونی تولید آراز یک و دو (گروه آزمایش) و دشت قیقاچ (گروه کنترل) در حاشیه رود ارس در شهرستان پلدشت به تعداد ۴۶۰ نفر بود. مطابق جدول کرجسی و مورگان و روش نمونه‌گیری تصادفی با انتساب متناسب، ۱۴۲ نفر از گروه آزمایش و ۶۸ نفر از گروه شاهد به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخته‌ای بود که روایی آن با نظرات اساتید دانشگاه و پایایی آن با ضریب کرونباخ آلفا (۰/۷۳ تا ۰/۸۵) تایید گردید.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: میزان سرمایه اجتماعی در کل پایین‌تر از متوسط بود. طبق نتایج آزمون من‌ویت‌نی، میانگین رتبه‌ای سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، اعتماد به نهادهای دولتی، مشارکت و شبکه روابط به طور معنی‌داری در میان اعضای تعاونی تولید پایین‌تر از غیراعضاء بود. اما بین مؤلفه‌های انسجام اجتماعی و اعتماد به نهادهای مدنی تفاوت معناداری بین این دو گروه مشاهده نشد. لذا تعاونی‌های تولید مذکور توسط دولت به صورت بالا به پایین ایجاد شده که باعث از هم پاشیدن شالوده فرهنگ روستایی و کاهش اعتماد اجتماعی گردیده است. **اصالت/نوآوری:** مطالعات پیشین از طریق پیمایش، سرمایه اجتماعی را از دید اعضای تعاونی بررسی نموده‌اند. لذا استفاده از تحقیق تجربی نتایج قابل مفیدی برای ایجاد و مدیریت بهتر تعاونی‌ها فراهم می‌کند.

اطلاعات مقاله

واژگان کلیدی:

- تعاونی‌های تولید کشاورزی
- سرمایه اجتماعی
- اعتماد، مشارکت
- تحقیق شبه تجربی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۵/۲۱

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۰۲/۲۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۲/۲۳

تاریخ برخط:

۱۴۰۲/۰۶/۳۰

*نویسنده مسئول

پست الکترونیک: Gabriel.mohammadzadeh@gmail.com (ش. محمدزاده)، J.talebi45@gmail.com (ج. طالبی).

مثبت می‌گذارد (David, Yang, Bianca, & Getele, 2021). هرچند روابط اعضای تعاونی در عصر جدید به صورت مجازی و دیجیتالی شده و این موضوع شکل سرمایه اجتماعی را تغییر داده است (Revin, 2021).

مفهوم سرمایه اجتماعی بعد از مطرح شدن موضوع توسعه پایدار در دهه‌های پایانی قرن بیستم از طرف صاحب نظران در کنار انواع سرمایه فیزیکی، طبیعی و انسانی مطرح شد. مفهوم محوری سرمایه اجتماعی این است که تعامل اجتماعی موجب تشکیل شبکه‌های اجتماعی، ایجاد اعتماد به نفس، هنجار سازی و فرهنگ سازی و شکل‌گیری ارزش‌های جامعه می‌گردد (Poder, 2011).

از نظر کلیاتریک سرمایه اجتماعی در سه سطح مجزا یعنی سطح خرد، سطح میانی و سطح کلان تحلیل می‌شود. سطح خرد ناظر بر روابط فردی است، سطح میانی ناظر بر روابط گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است اما سطح کلان به روابط مردم و حاکمیت ارتباط پیدا می‌کند (Falk & Kilpatrick, 2000). رابرت پاتنام سرمایه اجتماعی را از جنبه کلان و در سطح منطقه‌ای و ملی مورد مطالعه قرار می‌دهد و بر روابط فی‌مابین دولت - ملت - نهادها تمرکز می‌کند لذا معتقد است همین عنصر اعتماد است که بدنه مردم و نظام سیاسی را به یکدیگر اتصال می‌دهد. پاتنام ویژگی‌های سرمایه اجتماعی را شامل شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اجتماعی تعریف می‌کند که باعث تسهیل همکاری و هماهنگی در راستای منافع متقابل می‌شود (Doostmohammadi, & alavian, 2019).

ازکیا و فیروزآبادی (Azkia, & FiroozAbadi, 2008) سرمایه اجتماعی را ترکیبی از شاخص‌های اعتماد اجتماعی، اعتماد نهادی، مشارکت اجتماعی و هنجار تمایل به کار جمعی و گروهی می‌داند. سرمایه

با انجام اصلاحات اراضی در دهه ۱۳۴۰ و فروپاشی نظام ارباب-رعیتی، تعاونی‌های تولید کشاورزی به عنوان جایگزینی برای آن نظام به منظور رفع مشکل پراکندگی اراضی خرد، استفاده صحیح از منابع آب و خاک و افزایش درآمد زارعان در سال ۱۳۴۹ توسط دولت تشکیل شد (Talebi, Mohammadzadeh & Rezaee., 2016). بعد از انقلاب نیز تعاونی‌های تولید علیرغم ایجاد وقفه مجدداً طی سه دهه اخیر گسترش پیدا کردند.

پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تعاونی‌های تولید در آگاهی بخشی و ارتقاء دانش فنی و سطح تولید کشاورزان مؤثر بوده‌اند (Ahmadi Firouzjaei, Sedighi, & Mohammadi, 2007; kalantari, Asadi, Rahimian, Mohammadi, Ansari, & torfi, 2011; Liang, Huang, Lu, & Wang, 2015; Zhou, Liu, & Liang, 2018; یکی از عوامل مهم در موفقیت تعاونی‌های تولید، سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی هست. تقویت سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن منجر به افزایش عملکرد تعاونی‌های کشاورزان می‌شود (Eidi, Saadi, & Hosseininia, 2012; Liang, et al., 2015; Ommani, Chizari, & Alizadeh, 2015; & Jamini, Shamsoddini, & Jamshidi, 2022). از نظر اقتصادی، تقویت سرمایه اجتماعی (کانال‌سازی) ممکن است منجر به شفافیت سازمانی و کار مشترک شود، درحالی که گسترش شبکه‌های اجتماعی (هدف‌گذاری) سرعت و انعطاف‌پذیری را توسعه می‌دهد. از نظر اجتماعی، هر دو مکانیسم فوق منجر به ظهور قابلیت‌های انعطاف‌پذیری در سطح فردی می‌شوند (Wulandhari, Gölgeci, Mishra, Sivarajah, & Gupta, 2022). بریسکو (Brisco, 1992) عدم ارتباط عاطفی و درونی اعضا را یکی از موانع موفقیت تعاونی‌های کشاورزی آمریکا برمی‌شمارد. نتایج پژوهش دیگری نشان داد که تعامل داخلی بین اعضای متعهد و غیرمتعهد شرکت‌های تعاونی بر عملکرد نوآوری آن‌ها تأثیر

محققان به این نتیجه رسیده‌اند که مشارکت اعضای تعاونی، روحیه همکاری، ارتقاء دانش و اعتقاد به تعاونی و ارتباط با سایر تعاونی‌ها و کسب تجارب آن‌ها تا حد زیادی بر موفقیت آن‌ها مؤثرند (Karami & Agahi, 2011 & Eidi et al., 2012). بینگتون و همکاران (Bebbington, Grootaert, Bastelaer, & Unkown, 2002) در مطالعه خود در روستاهای بولیوی از طریق مقایسه ابعاد سرمایه اجتماعی بین کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی‌های روستایی نشان دادند که مشارکت و همیاری در اتحادیه‌های روستایی باعث دسترسی مردم به بازار و منابع طبیعی و لذا توسعه محلی شده است. نتیجه مطالعه آن‌ها حاکی از این بود که شبکه روابط رسمی و مبادله اطلاعات با خارج از روستا، اعتماد به نهادها و میزان آگاهی باعث تسهیل همکاری اعضای تعاونی برای اجرای برنامه‌های توسعه گردیده است. در مطالعه دیگری مشخص شد که تعاونی‌هایی که اعضای آن‌ها دارای سرمایه‌های اجتماعی، از خودگذشتگی و توانایی بالاتری نسبت به سایرین در به‌کارگیری عوامل تولید هستند، برای ادامه چرخه فعالیت تولید محصولات در هم ادغام می‌شوند و کارآمدترین تعاونی‌ها آن‌هایی هستند که از ادغام عمودی پایین‌دستی بالاتری برخوردارند (Salazar & Galve, 2011). (Górriz, 2011).

در مقابل برخی از محققان نشان داده‌اند که تعاونی‌های کشاورزی و روستایی به‌ویژه تعاونی‌های تولید از منظر سرمایه اجتماعی با مشکلات متعدد روبرو شده‌اند که عبارت‌اند از: کاهش حس مشارکت‌پذیری اعضا و بی‌تفاوت شدن آن‌ها به مسائل تعاونی؛ کاهش همبستگی، بی‌توجهی به اصول تعاون؛ نامشخص بودن جایگاه حقوقی؛ ضعف آموزشی ارکان تعاونی‌ها؛ بی‌اعتمادی به اعضای هیئت‌مدیره و مدیرعامل؛ و ضعف ارتباط با سازمان‌ها و شرکت‌های

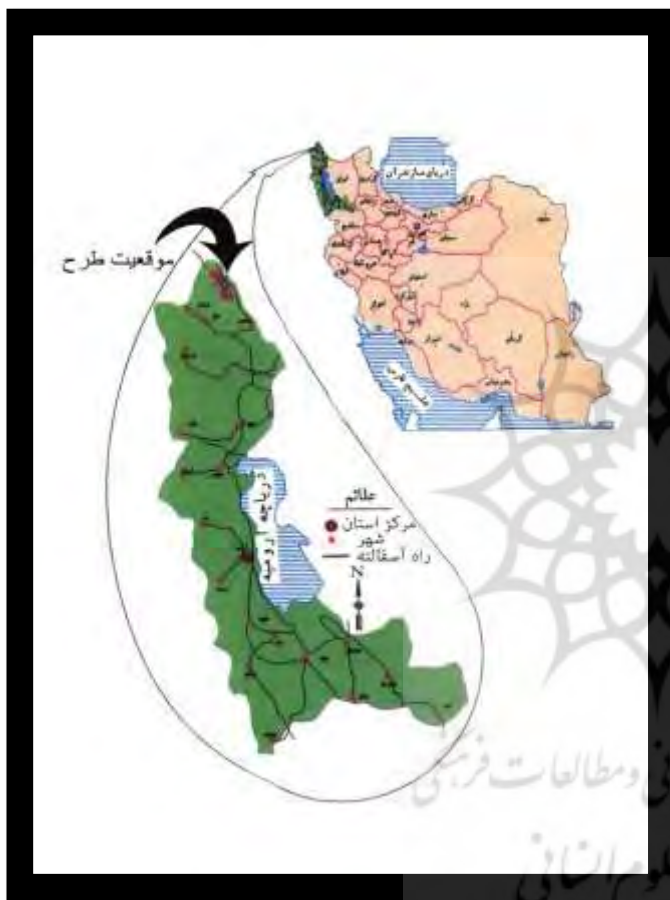
اجتماعی به دو بخش درون‌گروهی و درون‌گروهی تقسیم می‌شود. سرمایه اجتماعی درون‌گروهی پیوندهای درونی اجتماع است که افراد فقیر را در جوامع روستایی قادر می‌سازد از منابع، امکانات و مساعدت‌های اجتماع خود به بهترین شکل ممکن بهره‌مند شوند و سرمایه اجتماع درون‌گروهی شبکه‌های روابط اجتماعی بیرونی است که افراد را قادر می‌سازد تا از منابع اطلاعاتی و حمایت‌های خارجی بهره‌مند شوند (Woolcock, 1998).

مطالعات در برخی کشورها نشان می‌دهد که ایجاد تعاونی تولید کشاورزی منجر به تقویت سرمایه اجتماعی از جمله اعتماد اجتماعی می‌گردد (Liang et al., 2015; & Kustepeli, Gulcan, Yercan, & Yildirim, 2020). محققان در ایران نیز به این نتیجه رسیده‌اند که میزان سرمایه اجتماعی و نیز مؤلفه‌های آن شامل اعتماد به غریبه‌ها، اعتماد بین شخصی، شبکه روابط غیررسمی و مبادله اطلاعات با داخل نظام اجتماعی در بین اعضای تعاونی‌های کشاورزی نسبت به غیر اعضا بالاتر است (Azkia, & FiroozAbadi, 2008; Alibaygi, & Jaafari Nia, 2012)؛ اما از لحاظ میزان اعتماد به نهادها، شبکه روابط رسمی، میزان مبادله اطلاعات با خارج از نظام اجتماعی، تعامل اجتماعی، تضاد اجتماعی و مشارکت اجتماعی بین اعضای تعاونی و غیر اعضا (تولیدکنندگان بخش خصوصی) تفاوتی وجود ندارد (Alibaygi, & Jaafari Nia, 2012).

تعاونی‌های تولید از طریق افزایش سرمایه اجتماعی نقش مهمی در پایداری اجتماعی، افزایش انگیزه شغلی و روحیه همکاری و مشارکت اعضا دارند (Azkia, & FiroozAbadi, 2008; Baseri, Sadeghi, & Khaksar, 2010; kalantari, et al., 2011; Liang et al., 2015; Amir-Entekhabi, Farhad, & Naimabadi, 2017; Gorjikarsamei, & Babaei kar nami, 2018). هرچند برخی محققان (Ahmadian & Moeini, 2015) در مقابل به این نتیجه رسیدند که عضویت در تعاونی در مشارکت اجتماعی تأثیری نداشته است. بسیاری از

است. از لحاظ موقعیت در عرض جغرافیایی ۳۹ درجه، ۹ دقیقه و ۲۳ ثانیه شمالی و طول جغرافیایی ۴۵ درجه، ۱۱ دقیقه و ۴۸ ثانیه شرقی قرار گرفته است. منطقه مورد مطالعه به طور متوسط ۸۳۸ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. موقعیت مکانی منطقه مورد مطالعه نسبت به استان آذربایجان غربی و کل کشور در شکل (۱) نشان داده شده است.

شکل ۱: موقعیت مکانی منطقه مورد مطالعه نسبت به استان آذربایجان غربی و کل کشور

روش تحقیق و تحلیل داده‌ها

این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش گردآوری داده‌ها (طرح تحقیق) از نوع آزمایشی شبه تجربی می‌باشد. در قالب طرح تحقیق تجربی، دو گروه آزمایش (کشاورزان عضو تعاونی‌های تولید آراز

دیگر (Ghadiri Moghadam, & Nemati, 2011; Heydari, 2015; Naderi Mahdei, Yaeghoubi Farani, & Heydari, 2015; Daneshmehr, & Hedayat, 2018). دانش مهر و هدایت (Daneshmehr, & Hedayat, 2018) بیان می‌کند که سرمایه اجتماعی در میان تشکل‌های مردم‌نهاد دچار فرسایش شده و به دلیل عدم حمایت‌های دولت، دخالت‌های سازمان تعاون روستایی در انتخاب ارکان تعاونی به‌ویژه مدیرعامل، قوانین انعطاف‌ناپذیر، تجربه‌های ناموفق مشابه، به هم ریختن نظم اجتماعی روستا، نهادهای موازی امور تعاونی، مدیریت‌های جدید در روستا و عدم شفافیت مالی و مدیریتی، سرمایه اجتماعی ذینفعان و ارکان تعاونی افول کرده است. این امر باعث دگرگونی ماهیت تعاونی‌های تولید، گریز روستائیان از مشارکت و بی-اعتمادی آن‌ها شده است.

با توجه به‌مرور ادبیاتی پژوهش‌های انجام‌شده در ایران صرفاً از طریق پیمایش کمی یا کیفی و عمدتاً از دیدگاه اعضای تعاونی ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی را مورد بررسی قرار داده‌اند و هیچ‌کدام به‌صورت تجربی و در قالب طرح آزمایشی به سنجش و مقایسه سرمایه اجتماعی و ابعاد آن بین کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی تولید نپرداخته‌اند. لذا نقش این تعاونی‌ها در ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی به تفکیک ابعاد آن مشخص نشده است. بر این اساس هدف این پژوهش، سنجش و مقایسه سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن بین کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی‌های تولید کشاورزی هست.

روش‌شناسی پژوهش

موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

شرکت‌های تعاونی ایثارگری آراز ۱ و ۲ در شمال غربی ایران و به ترتیب در ۲۰ و ۳۰ کیلومتری شرق شهرستان پلدشت، استان آذربایجان غربی واقع شده

۱ و ۲) و گروه شاهد (کشاورزان دشت قیقاچ) مورد آزمون قرار گرفتند. کشاورزان دو گروه آزمایش و کنترل در دو منطقه هم‌جوار و کنار رود ارس در شهرستان پلدشت به فعالیت‌های زراعی پرداخته و محصولات مشابهی کشت می‌نمودند ولی منبع آبیاری زراعی دو گروه متفاوت بود. منبع آب زراعی کشاورزان عضو تعاونی شبکه آبیاری ایستگاه پمپاژ دشت شیپلو بود و آب زراعی کشاورزان گروه شاهد از سد قیقاچ (منطقه هم‌جوار دشت شیپلو) تأمین می‌شد. شرکت تعاونی تولید آراز ۱ شامل کشاورزان روستاهای شیپلو، قورشاقلو کرد و شیپلوی کرد و عجم و شرکت تعاونی تولید آراز ۲ شامل کشاورزان روستاهای عادل کندی، حسن کندی و شهرک ارس بود.

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه کشاورزان شرکت‌های تعاونی تولید آراز یک و دو (گروه آزمایش) و دشت قیقاچ (گروه شاهد) می‌باشد که مجموعاً ۴۶۰ نفر بودند (تعاونی تولید آراز یک و دو شامل ۳۱۰ نفر و دشت قیقاچ شامل ۱۵۰ خانوار کشاورز بود). بنابراین حجم نمونه طبق جدول کرجسی و مورگان (Chuan, & Penyelidikan, 2006) ۲۱۰ تعیین شد که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی با انتساب متناسب ۱۴۲ نفر از تعاونی تولید آراز یک و دو (گروه آزمایش) و ۶۸ نفر از کشاورزان دشت قیقاچ (گروه شاهد) انتخاب شدند. از این تعداد ۱۹۷ نفر به سؤالات پرسشنامه پاسخ دادند.

برای گردآوری اطلاعات از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شد. ابزار گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه محقق ساخته‌ای بود که حاوی سؤالاتی درباره مشخصات فردی، اجتماعی، حرفه‌ای و سرمایه اجتماعی بود. سؤالات سرمایه اجتماعی به تعداد ۲۷ سؤال که دربردارنده مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بود. بر اساس مرور ادبیاتی، سرمایه اجتماعی در ۵ مؤلفه

موردبررسی قرار گرفت که عبارت بودند از: اعتماد اجتماعی (منظور اعتمادی که اعضای جامعه روستایی به همدیگر و نیز افراد خارج از روستا دارند)؛ اعتماد به نهادها (منظور میزان اعتمادی که روستائیان به سازمان‌های دولتی و غیردولتی و مدنی مرتبط با بخش کشاورزی و روستایی دارند)؛ انسجام (منظور درجه یکپارچگی و به‌هم‌پیوستگی اعضای نظام اجتماعی می‌باشد)؛ مشارکت (منظور میزان همکاری و همیاری روستائیان در فعالیت‌های زراعی و امور روستا است)؛ و شبکه روابط (منظور سطح تعاملات روستائیان با افراد داخل روستا و نیز با افراد و مأموران دولتی خارج از روستا می‌باشد). پاسخ‌ها در مقیاس طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای (خیلی زیاد، زیاد تا حدی، کم و هرگز) از پاسخگویان اخذ شد. برای بررسی روایی ظاهری و محتوایی ابزار اندازه‌گیری، ابتدا پرسش‌نامه در اختیار ۴ نفر از اعضا هیئت‌علمی دانشگاه بوعلی سینا همدان و دانشگاه ارومیه در رشته‌های جامعه‌شناسی و ترویج و آموزش کشاورزی قرار داده شد و بعد از انجام اصلاحات موردنظر آن‌ها مورد تأیید قرار گرفت. برای سنجش پایایی ابزار تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب آلفای کرونباخ استانداردشده برای سؤالات سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن از ۰/۷۳ تا ۰/۸۵ درصد به دست آمد (جدول ۱)؛ بنابراین ابزار تحقیق از پایایی قابل قبولی برخوردار بود (Bland, & Altman, 2012; & Habibpour Gatabi & Safari Shali, 1997).

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌ها و تکنیک‌های آماری توصیفی و استنباطی و نرم‌افزار spss23 استفاده شد. در بخش آمار استنباطی ابتدا به‌منظور آزمون نرمال بودن داده‌ها از آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف (ks) استفاده شد (جدول ۱). با توجه به نتیجه آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف (ks) در صورت نرمال بوده داده‌ها از آزمون‌های پارامتری و

تک متغیره نکوئی برآزش (Chi-Square)، مقایسه فراوانی‌های مشاهده‌شده با فراوانی‌های مورد انتظار، به‌ویژه از طریق مقادیر و فراوانی‌های باقی‌مانده است. از طریق مقایسه فراوانی‌های مذکور به آزمون فرضیه‌ها می‌پردازد. برای این کار توزیع فراوانی‌های مشاهده‌شده با یک توزیع نظری (مثلاً توزیع نرمال) مقایسه می‌شود (Habibpour Gatabi & Safari Shali, 2012).

در صورت غیر نرمال بودن داده‌ها از آزمون‌های نا پارامتری استفاده می‌شود. با توجه به سطوح معنی‌داری متغیر سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن، هیچ‌کدام از متغیرهای مربوط به سرمایه اجتماعی دارای توزیع نرمال نبودند لذا برای آزمون فرضیه‌ها از آزمون‌های نا پارامتری تک متغیره نکوئی برآزش (Chi-Square) و مقایسه میانگین رتبه‌ای من ویت نی استفاده شد (McKnight, & Najab, 2010). هدف اصلی

جدول ۱. نتایج کرونباخ آلفا و آزمون کولموگروف - اسمیرنوف متغیرهای سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن (n=۷۷۷)

متغیر	کرونباخ آلفا	آماره Z کولموگروف - اسمیرنوف	سطح معنی‌داری
سرمایه اجتماعی	۰/۸۵	۰/۰۸۳	۰/۰۰۲
اعتماد اجتماعی	۰/۷۴	۰/۱۹۲	۰/۰۰۰
اعتماد به نهادهای دولتی	۰/۷۳	۰/۱۴۸	۰/۰۰۰
اعتماد به نهادهای مدنی	۰/۷۳	۰/۱۴۶	۰/۰۰۰
انسجام اجتماعی	۰/۷۶	۰/۰۹۵	۰/۰۰۰
مشارکت	۰/۸۰	۰/۱۰۲	۰/۰۰۰
شبکه روابط	۰/۸۴	۰/۱۲۵	۰/۰۰۰

یافته‌ها

مشخصات فردی، دموگرافیک و حرفه‌ای پاسخ‌گویان

شغل اصلی اکثریت پاسخ‌گویان کشاورزی بود. برخی علاوه بر کشاورزی به فعالیت‌های جنبی چون صیادی، رانندگی، ساختمانی، مغازه‌داری، کارمندی و آزاد مشغول بودند. اعضای تعاونی تولید آراز ۱ از سال ۷۶ و اعضا آراز ۲ از سال ۸۴ به بعد اقدام به عضویت در تعاونی تولید نموده و به‌طور متوسط ۱۵ سال سابقه عضویت در تعاونی تولید داشتند. میزان زمین زراعی آبی واگذار شده به آن‌ها از شبکه پمپاژ سد ارس از ۱ تا ۱۲ هکتار متغیر و به‌طور متوسط ۴/۴ هکتار بود. ۱۲ درصد از پاسخ‌گویان محصولات دیم (گندم و نخود) کشت می‌کنند. محصولات کشت‌شده آبی به ترتیب سطح کشت عبارت بودند از: ۶۱ درصد یونجه، ۶۰ درصد گندم، ۱۵ درصد کنجد، ۶ درصد هندوانه و ۲ درصد کلزا. کشت غالب کشاورزان پایاب سد قیقاچ گندم و آفتابگردان بود.

اکثریت پاسخ‌گویان مرد و فقط ۱/۵ درصد آن‌ها زن بودند. اغلب پاسخ‌گویان ساکن روستا و فقط ۲ درصد ساکن شهر بودند. ارتباط روستاییان با شهر به علت نزدیکی به شهر بالا بود و به‌طور متوسط ۸ روز در ماه به شهر سفر می‌کردند. اکثریت (۷۸ درصد) آن‌ها متأهل بوده و متوسط بعد خانوار ۵/۵ بود. ۷۶ درصد آن‌ها شیعه و آذری و ۲۴ درصد سنی و کرد بودند. سطح تحصیلات بیش از نیمی از کشاورزان (۵۳ درصد) حداکثر تا راهنمایی، ۱۵ درصد دانشگاهی و مابقی (۳۲ درصد) دارای تحصیلات دبیرستان بودند. سطوح سنی کشاورزان از ۱۹ تا ۸۵ متغیر و متوسط سنی آن‌ها ۴۴ سال با انحراف معیار ۱۳ سال بود.

جدول ۲- وضعیت سرمایه اجتماعی پاسخگویان (هرگز=۰؛ کم=۱؛ واحدی=۲؛ زیاد=۳؛ و خیلی زیاد=۴)

ردیف	نوع عامل	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	ضریب همبستگی	رتبه
۱	اعتماد اجتماعی	کشاورزان روستا تا چه اندازه حاضرند به دوستان و آشنایان خود پول قرض بدهند؟	۱/۵۱	۰/۸۸	۰/۵۸	۱۸
۲		کشاورزان روستا تا چه حد حاضرند وسایل کشاورزی خود را به دوستان و آشنایان امانت دهند؟	۱/۸۱	۰/۹۳	۰/۵۱	۹
۳		کشاورزان روستا تا چه اندازه حاضرند ضمانت دوستان و آشنایان خود را قبول نمایند؟	۱/۷۲	۰/۹۴	۰/۵۵	۱۴
۴		کشاورزان روستا تا چه حد حاضرند به غریبه‌ها و غیر خویشاوندان خود پول قرض بدهند؟	۱/۶	۰/۹۰	۰/۵۶	۱۶
۵		کشاورزان این روستا تا چه اندازه حاضرند وسایل کشاورزی خود را به غریبه‌ها امانت دهند؟	۱/۴۶	۰/۸۸	۰/۶۰	۱۹
۶		کشاورزان این روستا تا چه حد به حرف‌های افراد غیر خویشاوند و غریبه اعتماد دارند؟	۱/۴۷	۰/۹۸	۰/۶۷	۲۳
۷		کشاورزان این روستا تا چه حد به اداره جهاد کشاورزی اعتماد دارند؟	۱/۴۰	۱/۲	۰/۸۶	۲۷
۸	اعتماد به نهادها	کشاورزان این روستا تا چه حد به بانک کشاورزی اعتماد دارند؟	۱/۸۱	۰/۹۹	۰/۵۵	۱۵
۹		کشاورزان این روستا تا چه حد به اداره منابع طبیعی اعتماد دارند؟	۱/۸۹	۰/۹۸	۰/۵۲	۱۱
۱۰		کشاورزان این روستا تا چه حد به تعاونی تولید اعتماد دارند؟	۲/۲۰	۰/۹۸	۰/۴۵	۴
۱۱		کشاورزان این روستا تا چه حد به اعضای شورای اسلامی اعتماد دارند؟	۲/۱۹	۱/۰۳	۰/۴۷	۵
۱۲		کشاورزان این روستا تا چه حد به راهنمائیهای مروجان کشاورزی اعتماد دارند؟	۱/۹۳	۰/۹۸	۰/۵۲	۱۰
۱۳		وقتی مطمئن نیستید کشاورزان دیگر قدر شما دانست تا چه حد حاضرید کار آنها را انجام دهید؟	۱/۵۴	۱/۰۹	۰/۷۱	۲۴
۱۴	انجام اجتماعی	اگر کاری برای شما سودی نداشته باشد حاضرید آن را برای کشاورزان دیگر انجام دهید؟	۱/۴۲	۱/۱۷	۰/۸۳	۲۶
۱۵		اگر کاری خیلی وقت‌گیر باشد حاضرید آن کار را برای کشاورزان دیگر انجام دهید؟	۱/۳۹	۱/۱۰	۰/۷۹	۲۵
۱۶		چقدر امکان دارد اعضای شورای روستا به خاطر منافع دیگران از منافع خود صرف‌نظر کنند؟	۱/۵۵	۰/۹۴	۰/۶۱	۲۰
۱۷		کشاورزان این روستا تا چه اندازه در کارهای زراعی و باغی به هم کمک می‌کنند؟	۱/۸۰	۱/۱۲	۰/۶۲	۲۲
۱۸		کشاورزان روستا تا چه اندازه اهل دعوا، نزاع و دسته کشی طایفه‌ای هستند؟ (معکوس)	۲/۵۹	۱/۱۰	۰/۴۲	۳
۱۹		کشاورزان این روستا تا چه اندازه دارای اختلافات سیاسی و خطی هستند؟ (معکوس)	۲/۸۴	۱/۱۷	۰/۴۱	۲
۲۰		مشارکت	کشاورزان این روستا تا چه اندازه در جلسات مختلفی که در روستا برگزار می‌شود حضور می‌یابند؟	۱/۶۹	۱/۰۵	۰/۶۲
۲۱	کشاورزان این روستا تا چه حد اهل مشورت با دیگر کشاورزان هستند؟		۱/۷۶	۱/۰۲	۰/۵۸	۱۷
۲۲	کشاورزان این روستا تا چه اندازه در بروز مشکلات تلاش جمعی برای آن مشکل می‌کنند؟		۲/۰۱	۱/۰۸	۰/۵۴	۱۳
۲۳	کشاورزان روستا تا چه حد با خویشاوندان و آشنایان در داخل روستا رفت‌وآمد می‌کنند؟		۲/۰۳	۱/۰۲	۰/۵۰	۷
۲۴	کشاورزان روستا تا چه حد با خویشاوندان و آشنایان در خارج روستا رفت‌وآمد می‌کنند؟		۲/۱۹	۰/۸۹	۰/۴۱	۱
۲۵	شبکه روابط	کشاورزان این روستا تا چه اندازه با اعضای خانواده به گفتگو می‌نشینند؟	۲/۲۶	۱/۱۴	۰/۵۰	۸
۲۶		کشاورزان روستا تا چه حد مدیران و کارشناسان دولتی مربوط به کشاورزی رامی‌شناسند؟	۲/۰۵	۱/۰۱	۰/۴۹	۶
۲۷		کشاورزان این روستا تا چه اندازه با کارشناسان کشاورزی و مروجان روابط حسنه‌ای هستند؟	۱/۸۳	۰/۹۷	۰/۵۳	۱۲

دامنه میانگین (کمینه=۱/۳۹ و بیشینه=۲/۸۴)

گاو بومی (از ۱ تا ۴ رأس) و ۱۸/۵ درصد طیور (۴ تا ۵۰ قطعه با میانگین ۲۰ قطعه) پرورش می‌نمودند.

علاوه بر زراعت، ۴۰ درصد کشاورزان گوسفند (از ۱۰ تا ۲۵۰ رأس و با میانگین ۶۰ رأس)، ۲ درصد

وضعیت سرمایه اجتماعی پاسخ‌گویان

بررسی شاخص‌های سرمایه اجتماعی نشان داد که میانگین کلی سرمایه اجتماعی در روستاهای مورد تحقیق پایین‌تر از حد متوسط یعنی $1/85$ از 4 و با انحراف معیار $0/5$ بود (جدول ۲). بررسی مؤلفه-های سرمایه اجتماعی نشان داد که کشاورزان از لحاظ اعتماد به نهادهای مدنی ($2/20$ از 4) و شبکه روابط اجتماعی (شبکه روابط داخلی) ($2/07$ از 4) در حد متوسط و نسبتاً بهتر از دیگر مؤلفه‌ها بود. میزان مؤلفه‌های انسجام اجتماعی ($1/88$ از 4)، مشارکت ($1/82$ از 4)، اعتماد اجتماعی ($1/60$ از 4) و اعتماد به نهادهای دولتی ($1/76$ از 4) در بین کشاورزان در حد کم است (جدول ۳).

مطابق جدول (۳)، نتایج آزمون تک متغیره نکویی برازش (Chi-Square) و کیفیت توزیع پاسخ‌گویان در

جدول ۳- میزان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (تعداد=۱۹۷ مینیمم=۰ ماکزیمم=۴)

Sig.	Chi-Square	انحراف معیار	میانگین	بیشینه	کمینه	مؤلفه‌ها	÷
۰/۰۰۰	۱۴۵/۱۷۳	۰/۶۰	۱/۶۰	۲/۶۷	۰/۱۷	اعتماد اجتماعی	۱
۰/۰۰۰	۱۸۷/۶۱۴	۰/۷۸	۱/۷۶	۴	۰	اعتماد به نهادهای دولتی	۲
۰/۰۰۰	۱۲۴/۸۵۳	۰/۸۱	۲/۲۰	۴	۰	اعتماد به نهادهای مدنی	۳
۰/۰۰۰	۱۳۹/۷۰۱	۰/۴۸	۱/۸۸	۳/۱۴	۰/۴۳	انسجام اجتماعی	۴
۰/۰۰۰	۱۶۱/۱۲۷	۰/۸۰	۱/۸۲	۴	۰	مشارکت	۵
۰/۰۰۰	۱۳۸/۰۸۱	۰/۶۵	۲/۰۷	۳/۶	۰	شبکه روابط	۶

دامنه میانگین (کمینه= $1/6$ و بیشینه= $2/2$)

رتبه‌ای امکانات زندگی اعضای تعاونی تولید بالاتر از غیر اعضا بود.

مقایسه میانگین رتبه‌ای سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن نشان داد که سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، اعتماد به نهادهای دولتی، مشارکت و شبکه روابط به طور معنی‌داری در میان اعضای تعاونی تولید پایین‌تر از غیر اعضا است. بین مؤلفه‌های انسجام اجتماعی و اعتماد به نهادهای مدنی تفاوت معناداری در بین اعضا و غیر اعضا تعاونی تولید دیده نشد. میانگین

بین طبقات حاکی از آن هست که فراوانی‌های مورد مشاهده و مورد انتظار متغیرهای میزان سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، اعتماد به نهادهای دولتی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی به طور معنی‌داری متفاوت بود. طوریکه اکثریت پاسخ‌گویان در طبقات پایین میزان سرمایه اجتماعی (کم و تا حدی) توزیع شده بودند و کمتر در طبقات بالا (زیاد) قرار داشتند. به عبارتی میزان سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های مذکور به طور معنی‌داری پایین می‌باشد. بالعکس فراوانی‌های مورد مشاهده و مورد انتظار مؤلفه‌های اعتماد به نهادهای مدنی و شبکه روابط اجتماعی به نفع طبقات بالاتر به طور معنی‌داری متفاوت می‌باشد.

جدول ۴: مقایسه میانگین رتبه‌ای متغیرهای اجتماعی اعضا تعاونی تولید و غیر اعضا

متغیر	عضویت در تعاونی تولید	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Z	Sig (2-tailed)
سرمایه اجتماعی	عضو	۱۳۰	۸۷/۸۶	-۳/۸۲۱***	۰/۰۰۰
	غیر عضو	۶۷	۱۲۰/۶۲		
اعتماد اجتماعی	عضو	۱۳۰	۹۳/۳۲	-۱/۹۶۶*	۰/۰۴۹
	غیر عضو	۶۷	۱۱۰/۰۳		
اعتماد به نهادهای دولتی	عضو	۱۳۰	۸۵/۴۱	-۴/۷۰۲***	۰/۰۰۰
	غیر عضو	۶۷	۱۲۵/۳۷		
اعتماد به نهادهای مدنی	عضو	۱۳۰	۹۶/۳۸	-۰/۹۱۷	۰/۳۵۹
	غیر عضو	۶۷	۱۰۴/۰۸		
انسجام اجتماعی	عضو	۱۳۰	۱۰۰/۱۳	-۰/۳۹۱	۰/۶۹۶
	غیر عضو	۶۷	۹۶/۸۰		
مشارکت	عضو	۱۳۰	۹۲/۲۸	-۲/۳۳۲*	۰/۰۲۰
	غیر عضو	۶۷	۱۱۲/۰۴		
شبکه روابط	عضو	۱۳۰	۸۷/۸۳	-۳/۸۵۴***	۰/۰۰۰
	غیر عضو	۶۷	۱۲۰/۶۷		
امکانات زندگی	عضو	۱۱۳	۱۰۰/۴۶	۴/۶۸۷***	۰/۰۰۰
	غیر عضو	۶۱	۶۳/۵۰		

*** سطح معنی‌داری در سطح ۰/۰۰۱ خطا؛ * سطح معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ خطا

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از موضوعات مهم در پایداری تعاونی‌های تولید نقش این تعاونی‌ها در ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی است. مطالعات پیشین صرفاً از طریق پیمایش کمی یا کیفی و ازدید اعضای تعاونی تولید، ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی را مورد بررسی قرار داده‌اند و هیچ‌کدام به صورت تجربی و در قالب طرح آزمایشی به سنجش و مقایسه سرمایه اجتماعی و ابعاد آن بین کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی تولید نپرداخته‌اند. لذا نقش این تعاونی‌ها در ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی به تفکیک ابعاد آن مشخص نشده است. این در حالی است که مطالعه حاضر، سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن را بین کشاورزان عضو و غیر عضو تعاونی‌های تولید کشاورزی مورد سنجش و

مقایسه قرار می‌دهد و نتایج قابل مفیدی برای ایجاد و مدیریت تعاونی‌ها فراهم می‌کند.

سرمایه اجتماعی: مطابق نتایج تحقیق میزان سرمایه اجتماعی و نیز مؤلفه‌های مرتبط با آن در جامعه پاسخگویان پایین است. این نتیجه با یافته‌های علی بیگی و جعفری (Alibaygi, & Jaafari Nia, 2012) مرتبط است؛ اما با یافته‌های جمینی و همکارانشان (Jamini et al., 2022) مطابقت ندارد. مرور شاخص‌های سرمایه اجتماعی نشان داد که پایین بودن سرمایه اجتماعی عمدتاً ناشی از پایین بودن مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، اعتماد به نهادهای دولتی و پایین بودن شبکه روابط خارجی و نهایتاً مشارکت پایین در جامعه است.

اعتماد اجتماعی و اعتماد به نهادها و شبکه روابط: میانگین رتبه‌ای سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، اعتماد به نهادهای دولتی و شبکه روابط به‌طور معنی‌داری در میان اعضای تعاونی تولید پایین-

دخالت‌های سازمان تعاون روستایی در انتخاب ارکان تعاونی به‌ویژه مدیرعامل و عدم شفافیت مالی و مدیریتی، افول پیدا کرده است. این امر باعث دگرگونی ماهیت تعاونی‌های تولید، گریز روستائیان از مشارکت و بی‌اعتمادی آن‌ها شده است.

هرچند که میزان اعتماد به نهادهای مدنی بین اعضا و غیر اعضا تفاوت معنی‌داری ندارد اما میزان اعتماد به نهادهای مدنی (شوراها و تعاونی‌های کشاورزان) بین روستائیان نسبتاً پایین بود که دلایل آن عبارت بودند از: طایفه بازی در انتخاب و خدمات اعضای شورا و نپرداختن اعضای شورا به امور روستائیان، رویه بالا به پایین در انتخاب ارکان هیئت‌مدیره تعاونی‌ها و عدم پاسخگویی آن‌ها.

مشارکت: میانگین رتبه‌ای مشارکت و شبکه روابط به‌طور معنی‌داری در میان اعضای تعاونی تولید پایین‌تر از غیر اعضا است. این نتیجه با یافته‌های برخی محققان (Ahmadian & Moeini, 2015; Liang et al., 2015; Amir-Entekhabi et al., 2017; & Gorjikersamei, & Babaei karnami, 2018) همخوانی ندارد شاید دلیل این موضوع به متفاوت بودن شرایط منطقه مورد مطالعه مربوط شود. لازم به ذکر است منطقه مورد مطالعه در مرز بین جمهوری اسلامی ایران و دو کشور جمهوری آذربایجان و ترکیه قرار داشته و لذا مسائل امنیتی در تصمیم‌گیری‌های دولتی حاکم است و این امر باعث تضعیف فضای مشارکتی در مدیریت نهادهای مدنی و دولتی می‌گردد. به نظر می‌رسد علاوه بر امنیتی بودن منطقه، حاکم بودن استبداد تاریخی و فرهنگ ارباب - رعیتی در روستاها سبب تمایل روستائیان به تک‌روی و نداشتن فرهنگ مشارکت بین آن‌ها گردیده است. در همین رابطه، نتایج مطالعه دانش مهر و هدایت (Daneshmehr, & Hedayat, 2018) و احمدیان و معینی (Ahmadian & Moeini, 2015) نیز نشان داد که عضویت در تعاونی در افزایش مشارکت تأثیری نداشته است.

تر از غیر اعضا است. پایین بودن اعتماد اجتماعی بین اعضای تعاونی تولید احتمالاً ناشی از این است که ایجاد تعاونی باعث به هم ریختن نظم اجتماعی و سلسله‌مراتب قدرت روستا و پاشیده شدن شالوده بافت سنتی جامعه روستایی شده است. به‌علاوه ایجاد تعاونی تولید باعث ادغام عناصر خرده‌فرهنگ شهری (از جمله منفعت‌گرایی و مادی‌گرایی در روابط و پایین بودن میزان صداقت) در خرده‌فرهنگ جامعه روستایی و عشایری اعضای تعاونی تولید شده است. این موضوع باعث کاهش اعتماد به جامعه درونی و عدم اعتماد به جامعه بیرونی شده است. این نتیجه برخلاف نتایج Ahmadi Firouzjaei et al., 2007; Azkia, & FiroozAbadi, 2008; Baseri, Sadeghi, & Khaksar, 2010; Alibaygi, & Jaafari Nia, 2012 می‌باشد اما با یافته‌های علی بیگی و جعفری (Alibaygi, & Jaafari Nia, 2012)، احمدیان و معینی (Ahmadian & Moeini, 2015) و دانش مهر و هدایت (Daneshmehr, & Hedayat, 2018) مطابقت دارد. علی بیگی و جعفری (Alibaygi, & Jaafari Nia, 2012) به این نتیجه رسیدند که از لحاظ میزان اعتماد به نهادها، شبکه روابط رسمی، میزان مبادله اطلاعات با خارج از نظام اجتماعی، تعامل اجتماعی، تضاد اجتماعی و مشارکت اجتماعی بین اعضای تعاونی و غیر اعضا (تولیدکنندگان بخش خصوصی) تفاوتی وجود ندارد. به نظر می‌رسد همان‌طور که احمدیان و معینی (Ahmadian & Moeini, 2015) نتیجه‌گیری کردند که تعاونی‌های تولید از بطن جامعه نروییده بلکه به‌صورت بالا به پایین توسط دولت تأسیس شده‌اند، تعاونی‌های تولید آراز ۱ و ۲ نیز به‌صورت بالا به پایین از طرف دولت ایجاد شده و لذا این امر موجبات بی‌اعتمادی و کاهش سرمایه اجتماعی اعضا را فراهم آورده است. در همین رابطه، دانش مهر و هدایت (Daneshmehr, & Hedayat, 2018) نتیجه‌گیری نمودند که سرمایه اجتماعی در میان تشکل‌های مردم‌نهاد دچار فرسایش شده و به دلیل عدم حمایت‌های دولت،

انسجام اجتماعی: بررسی شاخص‌های انسجام اجتماعی نشان داد که رشد آگاهی روستائیان از یک سو و وجود احکام دیه از سوی دیگر باعث شده بود که دعوا و نزاع و دسته‌کشی طایفه‌ای در بین روستائیان به حداقل برسد. علاوه بر این، نبود احزاب سیاسی در متن جامعه باعث شده تا اختلافات سیاسی و خطی در بین روستائیان کمتر مشاهده شود. حاکم بودن منفعت اقتصادی بر روابط فی‌مابین روستائیان سبب سست شدن انسجام اجتماعی شده بود.

مطابق یافته‌های تحقیق میانگین رتبه‌ای امکانات زندگی در بین اعضای تعاونی تولید بالاتر از غیر اعضا بود. این موضوع با یافته‌های طالبی و همکاران (Talebi, et al., 2016) در دو تعاونی آراز ۱ و ۲ مطابقت دارد. طبق مطالعه آن‌ها تعاونی تولید آثار اقتصادی مثبتی داشته ولی مزایای تعاونی بیشتر نصیب کشاورزان مرفه گردیده که ارتباط نزدیکی با تعاونی دارند؛ که این خود باعث افزایش شکاف طبقاتی بین کشاورزان گردیده است.

با توجه به نتایج فوق تعاونی‌های تولید علیرغم بهبود وضعیت اقتصادی کشاورزان عمدتاً از اختلال در جنبه‌های انسانی و اجتماعی یعنی سرمایه اجتماعی و گسترش شبکه روابط اجتماعی، مشارکت، انسجام روستائیان و اعتماد رنج می‌برند. در واقع این تعاونی‌های به دلیل اینکه به شیوه بالا به پایین ایجاد شده‌اند نتوانسته‌اند همبستگی و تعامل لازم را بین اعضا فراهم آورند به‌ویژه آنکه مدیران تعاونی‌ها عمدتاً از طرف سازمان تعاونی روستایی به صورت بالا به پایین انتخاب شده‌اند. این امر باعث شده که عمدتاً افراد نالایق و بر اساس روابط به سمت‌های مدیرعاملی انتخاب شود که با سوء مدیریت خود در تعاونی‌ها موجب سلب اعتماد اعضا به همدیگر، تعاونی و دولت شده است. لازم به ذکر است به دلیل مرزی بودن

منطقه پلدشت، مسائل امنیتی در انتخاب مدیران سازمان‌های دولتی و غیردولتی مؤثر لحاظ می‌شود. لذا پیشنهاد می‌گردد که انتخاب مدیران و اعضاء هیئت‌مدیره با مراجعه به رأی مستقیم آن‌ها صورت گیرد. علاوه بر این، با انتخاب بازرسان تعاونی توسط مردم فعالیت‌های مدیریت تعاونی تولید شفاف‌سازی شده و تحت نظارت و کنترل قرار گیرد. به علاوه، امکان عزل ارکان تعاونی در صورت خطا فراهم گردد. نهایتاً اعضا در فرایند برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی فعالیت‌های تعاونی تولید، مشارکت داده شوند و رضایت اعضا در این زمینه جلب شود. تعامل بیشتر اعضای تعاونی با یکدیگر و نیز با ارکان تعاونی موجب ایجاد انگیزه آن‌ها شده و این امر پایداری اجتماعی تعاونی‌های تولید را موجب خواهد شد.

محدودیت‌ها/کاربردهای پژوهش

یکی از محدودیت‌های تحقیق حاضر به ماهیت سنجش سرمایه اجتماعی مربوط می‌شد که این امر موجب شده بود پاسخگویان در جواب برخی سؤالات پرسشنامه به‌ویژه سؤال‌های مربوط به مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی و اعتماد به نهادها محافظه‌کاری نموده و جواب غیردقیقی به برخی سؤالات بدهند.

مشارکت نویسندگان

شهرام محمد زاده: (مفهوم‌پردازی، روش‌شناسی، بررسی اطلاعات و پایش و بازبینی و ویرایش و نظارت و سرپرستی)

جبار طالبی: (بررسی اطلاعات و پایش و جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات میدانی)

قدردانی و تشکر

این پژوهش تحت کمک مالی هیچ سازمان و ارگانی نبوده است.

References

- Ahmadi Firouzjaei, A., Sedighi, H., & Mohammadi, M. A. (2007). Measuring and Comparing Social Capital Components of Members and Non-Members of Rural Production Cooperatives. *Social Welfare*, 6(23), 93-111. Sid. <https://Sid.Ir/Paper/56507/En> (In Persian)
- Ahmadian, M.A. & Moeini, A. (2015). The role of social capital in the performance of cooperatives (a case study of Balavalyat village of Kashmer city). *Geographical Sciences*, 11 (22); 1-14. https://geographic.mashhad.iau.ir/article_528088_5564c56f373947bc0fd6ffb1e5810612.pdf (In Persian)
- Alibaygi, A. H., & Jaafari Nia, M. (2012). The Impact of Production Cooperatives on Social Capital: A Study of Poultry Cooperatives in Kermanshah County. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 43(3), 461-472. doi: 10.22059/ijaedr.2012.30506
- Amir-Entekhabi, Sh., Farhad, J. & Naimabadi N. (2017). Social capital and sustainability of rural areas in Kashmar. *Journal Space Economy & Rural Development*, 16 (20), 79-96. doi: 10.18869/acadpub.serd.6.20.79.
- Azkiya, M., & Firouzabadi, S.A. (2008). Social capital, land use systems, and peasants cooperative production. *Nameh-ye Olum-e Ejtemai*, 16 (33): 77-98. (In Persian, abstract in English).
- Baseri B, Sadeghi H, Khaksar G. (2010). Performance of Producer Cooperatives in Iran's Agriculture Sector. *The Economic Research (Sustainable Growth and Development)*, 10 (3), 1-24. URL: <http://ecor.modares.ac.ir/article-18-10405-fa.html>
- Bebbington, A. J., Grootaert, U. (Ed.), Bastelaer, C. V. (Ed.), & T., U. (Ed.) (2002). *Induced Social Capital and Federations of the Rural Poor in the Andes*. In *Social Capital and Poverty: an Empirical Assessment* Cambridge University Press.
- Bland, J. M., & Altman, D. G. (1997). Statistics notes: Cronbach's alpha. *Bmj*, 314(7080), 572. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.314.7080.572>
- Chuan, C. L., & Penyelidikan, J. (2006). Sample size estimation using Krejcie and Morgan and Cohen statistical power analysis: A comparison. *Jurnal Penyelidikan IPBL*, 7(1), 78-86.
- Daneshmehr, H., & Hedayat, O. (2018). An Analysis of the Narrative of the Interest Groups about the Collapse of Social Capital among the Rural Production Cooperatives (Case of Study: Rural Production Cooperatives in of Kurdistan Province. *Community Development (Rural and Urban Communities)*, 10(2), 207-230. doi: 10.22059/jrd.2019.71114
- David, K. G., Yang, W., Bianca, E. M., & Getele, G. K. (2021). Empirical research on the role of internal social capital upon the innovation performance of cooperative firms. *Human Systems Management*, 40(3), 407-420. DOI: 10.3233/HSM-190830
- Doostmohammadi, H., & alavian, M. (2019). The Analysis of Social Capital Condition in Iran, in Bass of Post Modernism Theories of Michel Foucault. *Sociology of Social Institutions*, 6(13), 39-66. doi: 10.22080/ssi.2019.13637.1378
- Eidi, S., Saadi, H., & Hosseininia, Gh. (2012). Measuring the effective factors on the success rate of top cooperatives in the cities of Chaharmahal and Bakhtiari province. *Regional Planning*, 2(7), 39-51. <https://www.sid.ir/FA/Journal/ViewPaper.aspx?ID=194099>
- Falk, I., & Kilpatrick, S. (2000). What is social capital? A study of interaction in a rural community. *Sociologia ruralis*, 40(1), 87-110. <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00133>
- Ghadiri Moghadam, A., & Nemati, A. (2011). Bottleneck Ranking Facing in Mashhad Agricultural Production Cooperatives with Emphasis on Marketing System (The Application of Entropy Criteria). *Journal of Agricultural Economics and Development*, 25(1), -. doi: 10.22067/jead2.v1390i1.8885
- Gorjikarsamei, A., & Babaei kar nami, A. (2018). An Investigation of the Role of Social Capital in Farmer's Participation in Agricultural Production Cooperatives. *Co-Operation and Agriculture*, 6(24), 129-150. DOR: 20.1001.1.27835464.1396.6.24.6.9 (In Persian).
- Habibpour Gatabi, K., & Safari Shali, R. (2012). *Comprehensive manual for using SPSS in survey researches*. Tehran: Motefakkeran Publishing.
- Heydari, F., Naderi Mahdei, K., Yaeghoubi Farani, A., & Heydari, A.. (2015). Identifying Successful Indicators for Agricultural Cooperatives. *Cooperation and Agriculture (Taavon)*, 4(14), 39-60. Sid. <https://Sid.Ir/Paper/93622/En> (In Persian)
- Jamini, D., Shamsoddini, A., & Jamshidi, A. (2022). Investigating the role of social capital on the performance of rural cooperatives in Fars province. *Co-Operation and Agriculture*, 11(42), 23-57. Doi: 10.22034/ajcoop.2022.297403.1710

- kalantari K, Asadi A, Rahimian M, Mohammadi Y, Ansari A, torfi A. (2011). The Situation of Social Capital in Rural Production Corporations in Koohtasht County of Lorestan Province and Its Factors. *Social Welfare*, 11(42), 129-152. URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-731-fa.html>
- karami, S., & Agahi, H. (2013). Analysis of Social -Cultural Factors Effecting of Production Cooperatives' Success (Greenhouse) in Kermanshah Province. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 44(2), 259-269. doi: 10.22059/ijaedr.2013.36723
- Kustepeli, Y., Gulcan, Y., Yercan, M., & Yıldırım, B. (2020). The role of agricultural development cooperatives in establishing social capital. *The Annals of Regional Science*, 1-24. doi: <https://doi.org/10.1007/s00168-019-00965-4>
- Liang, Q, Huang, Z., Lu, H., & Wang, X. (2015). Social capital, member participation, and cooperative performance: Evidence from China's Zhejiang. *International Food and Agribusiness Management Review*, 18(1030-2016-83053), 49-77. Doi: 10.22004/ag.econ.197768
- McKnight, P. E., & Najab, J. (2010). Mann Whitney U Test. *The Corsini encyclopedia of psychology*, 1-1. <https://doi.org/10.1002/9780470479216.corpsy0524>
- Ommani, A. R., Chizari, M., & Alizadeh, M. (2015). The role of social capital in agricultural production cooperatives in Khuzestan province on financial performance. *Social Capital Management*, 2(2), 155-176. doi: 10.22059/jscm.2015.54974(In Persian).
- Poder, T. G. (2011). What is really social capital? A critical review. *The American Sociologist*, 42(4), 341. <https://doi.org/10.1007/s12108-011-9136-z>
- Revin, F. (2021). The Shifting Image of Social Capital: Digitizing Cooperative Ties. *Future Human Image*, (16), 75-82. DOI: <https://doi.org/10.29202/fhi/16/7>
- Salazar, I., & Galve Górriz, C. (2011). Determinants of the differences in the downstream vertical integration and efficiency implications in agricultural cooperatives. *The BE Journal of Economic Analysis & Policy*, 11(1). <https://doi.org/10.2202/1935-1682.2694>
- Talebi, J., Mohammadzadeh, S., & Rezaee, A. (2016). Analyzing the Economic Impacts of Araz 1 and Araz 2 Production Cooperative Companies of Maku Free Zone. *Cooperation and Agriculture*, 5 (18), 85-106. http://ajcoop.mcls.gov.ir/article_38504.html (In Persian).
- Woolcock, M. (1998). Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and society*, 27(2), 151-208. <https://www.jstor.org/stable/657866>
- Wulandhari, N. B. I., Gölgeci, I., Mishra, N., Sivarajah, U., & Gupta, S. (2022). Exploring the role of social capital mechanisms in cooperative resilience. *Journal of Business Research*, 143, 375-386. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.01.026>
- Zhou, J., Liu, Q., & Liang, Q. (2018). Cooperative membership, social capital, and chemical input use: Evidence from China. *Land Use Policy*, 70, 394-401. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.11.001>